
GLAGOLJSKA RUKOPISNA GRAĐA DON KAŽIMIRA PERKOVIĆA POHRANJENA U ZAVIČAJNOM MUZEJU BIOGRAD NA MORU

Danijela DEKOVIĆ

Osnovna škola Sv. Filip i Jakov

Sv. Filip i Jakov

U članku je predstavljen dosada neobjavljen i nedovoljno istražen fond don Kažimira Perkovića koji se nalazi u Zavičajnom muzeju Biograd na Moru. Većinu ovih knjižica ispisao je vlastoručno sam don Kažimir Perković, dok je manji dio ispisan na pisačkoj mašini. Poseban značaj ovih bilježnica ogleda se u tome što one sadrže prijepise originalnih dokumenata koji nisu ostali sačuvani, posebno knjige bratovština iz Tinja, Polače i Jagodnje, kao i *pabircima*, odnosno kazivanjima samih mještana okolnih mjesta koja je don Kažimir Perković zapisao. Također, u članku je prikazan životni put don Kažimira Perkovića, od samog rođenja, odlaska u sjemenište, napuštanja aktivnog svećeničkog zvanja, odlaska u talijanski zatvor, odlazak u znanost, osnivanje Zavičajnog muzeja u Biogradu, pa do tragične i nerazjašnjene smrti u Biogradu na Moru 1943. godine. Na temelju ovih istraživanja predstavljen je cjelokupni fond don Kažimira Perkovića te je osvijetljen njegov životni put koji je neophodno poznavati da bi se prepoznala njegova uloga u hrvatskoj historiografiji i znanosti.

Ključne riječi: Rašević, Polača, *Breme osude*, spor s nadbiskupom, talijanski zatvor, Muzej hrvatskih starina Biograd na Moru, Crkvina – Galovac, Statut lige kotara ninskog iz 12. stoljeća, bilježnice, pabirci.

O ŽIVOTU DON KAŽIMIRA PERKOVIĆA

Don Kažimir Perković rođen je u Ražancu 9. siječnja 1884. od oca Bože Perkovića i majke Marte, rođene Zelić, koja je umrla šest mjeseci nakon Kažimirova rođenja. Osim njega, koji je bio najmlađi, u obitelji je bilo još troje djece, brat Nikola (njegovu su sinovi Dinko i Ivan, navode se u oporuci), sestre Šimica, koja je bila neudana, i Marija koja se udala za Marina Miletića. Da bismo lakše pratili njegov životni put, moramo posebno istaknuti njegove rodbinske veze s obitelji Grge Oštrića iz Novigrada u čijoj je obitelji najvjerojatnije i provodio prve godine svog života. Naime, njegova baka po ocu je Franica Perković, rođena Mišković, koja je imala sestru Martu udanu za Antu Oštrića iz Novigrada, a čija su djeca Grgo Oštrić rođen 1853., dugogodišnji načelnik Novigrada, i Anastazija Stana, rođena 1845., a udana za Ivana Lukačića u Biogradu.¹

¹ Zahvaljujem Dušku Miletiću na ustupljenim podacima.

Iz Novigrada, odnosno Ražanca, odlazi u Zadar, u nadbiskupsko sjemenište Zmajević, kao svećenički kandidat Zadarske nadbiskupije. Za svećenika je zaređen 28. 3. 1909. u vrijeme biskupa Mateja Dujma Dvornika. Prva, a ujedno i posljednja njegova svećenička služba bila je u Raštevici i Polači (1909. – 1917.). Godine 1918. nakon sukoba s nadbiskupom, dijelom svećenika, mjesnim učiteljem u Polači i jednim dijelom samih mještana Polače napušta aktivnu svećeničku službu i isključivo se posvećuje znanosti. Iako se još i danas vode rasprave o tome je li nakon napuštanja aktivne svećeničke službe i dalje ostao svećenikom, proučavajući njegove spise i način života možemo dobiti dojam da se svećeništva nikad nije odrekao.

Breme osude

Nakon samo četiri godine službovanja u Polači, dolazi u sukob s mjesnim učiteljem kao i dijelom mještana te će ovaj sukob doseći svoj vrhunac 1913. godine za vrijeme podjele sakramenta svete potvrde (krizme) u susjednom mjestu Raštevici koje se nalazilo unutar Župe Polača. U spisu *Breme osude*² detaljno opisuje početak sukoba s nadbiskupom i napuštanje aktivne svećeničke službe. Spis započinje s datumom 1. 6. 1913., nedjelja, krizma u Raštevici, *Upadica Kažimira Perkovića*, poslužitelja župe: Raštevici, sa Prev. i Prep. Dr. Vinkom Pulišićem nadbiskupom zadarskim, za pastirskog pohoda.³ U samom uvodnom dijelu spisa uočavamo da je „sukob“ započeo i prije samog dolaska nadbiskupa u mjesto, jer je don Kažimir, iako to nije smio, počeo svetu misu ne sačekavši nadbiskupa. Ulaskom u crkvu nadbiskup je bio neugodno iznenađen činjenicom da ga župnik nije sačekao. „Nakon ispovjedi, zbog umora nije sačekao nadbiskupa da dođe iz Polače već je započeo s misom. Nadbiskup je na misu došao u trenutku kada se pjevalo „Gospodi pomiluj“ a istovremeno je do don Kažimira stigla vijest da su „hrišćani“ iz Jagodnje Gornje na prolasku kroz selo nadbiskupu „nešto vikali“. Nakon Svete mise uslijedilo je ispitivanje djece u crkvi jer je škola bila daleko. Župnik djecu nije prebirao po znanju već je htio pokazati pravu sliku Župe sa dobrim i lošim stranama.“⁴ Problem nastaje kod ispitivanja Marije Jurjević, Šimine, djevojčice stare sedam godina koja od straha pred nadbiskupom nije ništa odgovarala. Iako je župnik djevojčicu počeo ispitivati prema njezinim sposobnostima, u ispitivanje se uključio i sam nadbiskup s

² Arhiv Zadarske nadbiskupije (HR-AZDN), *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature, neobjavljeno.

³ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

⁴ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

pitanjem da nabroji „pet stvari potrebitih da se dobro ispovijedimo“.⁵ Župnik se umiješao u ispitivanje jer se dijete prestrašilo izjavivši: „Oprostite preuzvišeni, ali ona toga još ne može znati, jer je u prvoj školskoj godini a i inače se djeca u Kotaru slabo razvijaju.“⁶ Nakon kraćeg razgovora nadbiskup je ljutito, na sav glas u prepunoj crkvi izjavio: „To nije istina! To znači da ne idu u školu ili da ih Vi ne podučavate.“⁷ Na ove riječi župnik je reagirao emotivno, a možemo reći i nepromišljeno. Bez riječi otišao je u riznicu pritom lupivši katekizmom o klupu. U riznici se prepirka nastavila. Držeći kalež u ruci, nadbiskup je izjavio: „Znaš da imam pravo napraviti napomene a ti nemaš pravo komentirati. I znam dobro da je crkveno suđe vrlo skupo.“⁸ Između ostalog župnik je izjavio: „Monsinor nemojte mi prijetiti, jer više ne želim nego da me pustite dalje. U posljednje četiri godine, puno sam trpio, te sam toliko ustajao da ne mogu ići dalje.“⁹ Razgovor je tekao dalje: Nadbiskup: „Od koga ste patili?“ Župnik: „Od sviju, a osobito od svećenika.“ Nadbiskup: „Taj svećenik Vam je rekao nešto?“ Župnik: „Nemojte me pitati zašto jer je priča preduga.“¹⁰ Razgovor je potom prekinut te su otišli na ručak.

Ipak, župnik je u sebi razmišljao: „Da nije istina što ja govorim, da ja djecu ne podučavam, ja koji nijesam prezao ni od kakva truda ni troška, da moje obje župe i Polaču i Rašević kršćanski uzgojim. Ja sam mojom krivnjom djecu zanemario!“¹¹ Da je sukob postojao ranije svjedoči dokument od 29. srpnja 1911. kojim je don Kažimiru Perkoviću Ordinarijat, po jednodušnoj želji profesorskog zbora, zabranio pohađanje bogoslovnog sjemeništa, „sjemenišnog „vrtla“ i svaki doticaj s đacima, jer njegov kontakt s njima ih kvari“. U pogledu toga kaže: „Lijepih li profesora! Da prekriju svoju nezrelost i nesposobnost, bacaju ljagu na drugoga, a ne znadu što znači ocrniti čovjeka koji nema prigode da se brani.“¹² Nakon ručka nadbiskup je otišao u svoje odaje, a župnik ostao u blagovaonici s don Šimom Matulinom, Markom Zrilićem, Dalmacijem Nalisom i Križanom Banovićem. Tada se župnik izjadao o profesorima teologije „koji valjda sav uzgoj svećeničkog podmlatka drže u tom, da ih na pragu u svijet i vrt Gospodnji crne pred njihovim biskupima kao revolucionare i neposlušnike, prigovorio je tome što ga je nadbiskup u crkvi javno prekorio i prijetio“.¹³ Na kraju je izjavio: „Volim

⁵ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

⁶ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

⁷ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

⁸ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

⁹ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

¹⁰ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

¹¹ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

¹² HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

¹³ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

ići orati neorane dolove oca moga nego li ovakve nemile udarce primati.“¹⁴ Na kraju spisa je potpis – Novigrad 1. 10. 1917.¹⁵ Upravo ove izjave u blagovaonici Marko Zrilić, učitelj u Polači, zloupotrijebit će u daljnjim napadima na župnika.

Drugi spis nosi naslov *Spor Kažimira Perkovića, Župe upravitelja u Polači, sa presvijetlim i prepoštovanim nadbiskupijskim ordinarijatom u Zadru godine 1917.*¹⁶ Don Kažimir Perković navodi spis od 26. XII. 1916. br. 3422 kojim ga se poziva da se na 25. siječnja 1917. pojavi u Zadru na ispitu za sv. ispovijed. U spisu se ne spominje posebna komisija dijeceze koju je župnik prije zatražio, a nadbiskup mu odobrio. Također, u župi je osjetio čudno ponašanje prema njemu, a ponekad i zlurado podsmjehivanje. Navodi da protiv njega „rvari“ Marko Zrilić, koji je bio učitelj u Polači: „Ta on mi je vazda i neprekidno ništio što god sam ja teškom mukom gradio. No tom sam se bio privikao, pa se nisam na toga bezdušnjaka ni obazirao.“¹⁷ Oko 1. 11. 1917. župnik je naćuo da ga je jedan župljanin iz Polaće, prema naputku učitelja Marka Zrilića, otišao tužiti kod nadbiskupa (ne navodi njegovo ime). U boćićno vrijeme te iste godine proćuo se glas po Polači da je Marko Zrilić izjavio: „Sve je u redu, da je „biskup“ njega pitao radi mene, da je on kazao svoju, i da se nada, da ću naskoro „promijeniti pašnjak““.¹⁸ Istovremeno don Kažimir obolijeva od malarije i nije mogao otići u Zadar opravdati se kod nadbiskupa. Tada je napisao: „Moje ime okaljano, moje življenje je zablaćeno, moji trudi unišćeni, moja Župa izrućena vukovima, da je razdiru, a nema više budnog ćuvara da zagrmi zatornicima njezinim: moja je Župa i prvi će smrad u nju doći iz moje lešine, a tek onda ćete ćiniti što vas bude volja.“¹⁹

U nastavku pisma nadbiskupu nagovještava odlazak iz župe, ali i prestanak župnikovanja uopće ako ga se ne oslobodi obveze polaganja ispita: „Onaj bijeli ovratnik koji mi je pokojni nadbiskup ovio oko vrata, povratiti ću onakav kakav sam i primio. A ja ću u bijeli svijet koji valjda krije u sebi koji tihi kutić za izmućenu dušu Kažimira Perkovića.“²⁰ Nakon ponovne posjete Marka Zrilića nadbiskupu, ovaj je u pismu vidio oholost, prkos i prijetnju.

U drugom pismu²¹ župnik opisuje vremenske nepogode, odnosno potop koji traje dvije godine i koji je župu bacio na „prosjaćki šćap“, svoje siromašćtvo zbog kojeg više ne može pomoći siromašćnima, daljnja podmetanja Marka Zrilića, osjećaja poniženje jer ga se sili na ispit koji je već polagao, a koji bi potvrdio da

¹⁴ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

¹⁵ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

¹⁶ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

¹⁷ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

¹⁸ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

¹⁹ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

²⁰ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

²¹ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića*, bez signature.

ne vrši svoju dužnost. Postavlja pitanje zbog čega ga se prisiljava da zbog ovih sitnica napusti svoje zvanje koje voli i koji je ideal njegove mladosti (Novigrad, 1. 10. 1917.).

Sljedeći dokument napisan je u Filipjakovu 14. 10. 2017.²² Potpisuje se Kažimir Perković, svećenik, a upućeno je presvijetlom i prepoštovanom nadbiskupskom ordinarijatu.²³ U ovom spisu osvrće se na prethodno navedena klevetanja, ali i navodi da je izgnan iz Župske kuće po ledu i snijegu s 18 kruna u džepu te da su njegova nastojanja da se spor izgladi i splotka razotkrije odbačena. Više je puta zatražio da se protiv njega provede kanonski proces, ali nikada nije dobio odgovor. Na kraju spisa navodi da ne može ostati u Zadarskoj nadbiskupiji te će preći u Zagreb: „I tako ćemo se rastati. Nijedna sila neće me zadržati i odvratiti ove odluke koja počiva na temeljitim razlozima vlastite samoobrane, zaštiti svećeničke časti i skrbi za svoju duševnost.“²⁴ U ovom spisu je i dopis Luke Škare, pok. Ivana, Benkovačkom dekanu s datumom 13. 10. 1916..²⁵ U njemu se don Kažimiru spočitava da je zaštitio trudnu djevojku zaposlivši je kod sebe kao sluškinju te ju je poslao kod njega da je ovaj oženi. Navodi da mu je župnik kao nagradu nudio 500 kruna, što je ovaj odbio jer dijete nije njegovo, a istovremeno ga optužuje da se bavi politikom i da je „učinio sramotu selu“. Ipak, benkovački župnik navodi da je sve ovo nesporazum i da je zapravo kriva „nesmotrena i nepromišljena forma pisanja i neko umišljeno progonstvo“.²⁶

U TALIJANSKOM ZATVORU

Završetak I. svjetskog rata, ali i teške političke prilike, ulazak talijanske vojske u Dalmaciju, a potom i Rapallski i Rimski ugovori, razlozi su zbog kojih don Kažimir nije otišao u Zagreb, već je zbog svojih ideja i izrazite nacionalne svijesti uhićen i interniran s biogradskog područja te osuđen na deset godina teške tamnice. Zajedno s njim, u istom postupku, osuđen je i učitelj škole u Filipjakovu Niko Marinković koji je u ljetopisu Pučke škole Filipjakov 22. 11. 1923. zapisao:

„Danas stalni nadučitelj ove škole “Nikola Marinković”, nakon 4 godine i 3 mjeseca po italijanskim vlastima lišen dužnosti i progonjen zbog nacionalnih osjećaja, osuđen od italijanskog ratnog suda u Zadru

²² HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

²³ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

²⁴ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

²⁵ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

²⁶ HR-AZDN, *Fond Nadbiskupa Vinka Puljišića*, bez signature.

18.3.1919. na 10 godina tamnice, od kojih 2 1/3 godina odslužio u italijanskim tamnicama u Jakimu, Forli i Firenci u društvu italijanskih razbojnika – ponovno; nakon konačnog oslobođenja; preuzeo je svoju dužnost pri ovoj školi na temelju odluke 6. aprila 1923. broj 540. Sreskog Školskog Vijeća u Benkovcu.“

O tim događajima učitelj Niko Marinković naknadno je zapisao (11. 4. 1924): „Radi njegovih nacionalnih osjećaja.... i jer popisivao narod u ovome selu (decembar - januar 1918-1919) nakon sloma austr. ug. a za trajanja italijanske okupacije - za plebicit u korist kraljevine S.H.S. i za sloma klicao Nj. V. Kralju Petru Karagjorgjeviću i jer nagovarao narod da dragovoljno nakon sloma A.U.M. stupi u vojsku Nj. V. Kralja Petra Karagjorgjevića - bi danas 23. 1. 1919. u 5 sati popodne uapšen od italijanske okupatorne vlasti i torpedačom odveden u zatvor u Zadar po pratnjom 6 vojnika, 1 časnika i 1 sudca kao tumača, a s nadučiteljem uapsiše i Don Kažimira Perkovića kao tobožnjeg njegovog pomagača, te dneva 18. 3. 1919. od ratnog suda u Zadru bi nadučitelj osuđen na 10 godina teške tamnice, a u aprilu iste godine bi parabrodom poveden u Jakim u tamnicu (s mnogim našim prognanicima). U Jakimu cijelo je vrijeme bio u društvu italijanskih razbojnika, a prama njemu postupak bio je jednak postupku kojeg su imali i italijanski razbojnici bez ikakve razlike. U Jakimu je ostao skoro 1 ½ godinu, tad bi prevezen u društvu italijanskih razbojnika dvostruko okovan u posebnim za tu svrhu uređenim gvozdenim vagonima, u Forli (kraj Bologne) gdje je ostao do 9/1. 1921. a tad na jednak način bi odveden u Firencu, u nekaki samostan, pretvoren u tamnicu. Jadne su to tamnice! E da nekako olakoti svoje muke, morao je moliti da ga stave kaznene samice (celle di punizione) e da ne bude u neprestanom doticaju s razbojnicima talijanskim. Vrlo okrutni upravitelj te tamnice nekako to dozvoli. Tako je bilo izdržati u tim samicama, veličine 1mX3m, uz pomanjkanje zraka, svijetlosti i hrane (hrana se prima 1 put dnevno). Odmah se organizirao odbor i u ime sela prirediše u školskoj dvorani svečanu počasnu večeru: nadučitelj i Don Kaži Perkoviću; na koju bijahu pozvani svi odličniji stanovnici sela Marinković, Perković, Eškinja, knez. Borelli, Pelicarić te mnogi uglađeniji težaci; 60-80 osoba. Skoro sve do zore potraje večera uz patriotske govore i pjevanje narodnih pjesama. Svjedoci u optužbi bijahu trojica:

- a) Paško Baričić p. Mate, krčmar;
- b) Šime Brzić
- c) Šime Morović Ivanov, težak.“²⁷

²⁷ Arhiv Osnovne škole Sveti Filip i Jakov, *Ljetopis Pučke škole Filipjakov*, bez signature, neobjavljeno.

OSNIVANJE ZAVIČAJNOG MUZEJA I ZNANSTVENI RAD

Rapallskim ugovorom i amnestijom talijanskog kralja ranije je pušten iz zatvora te se 1921. godine vraća u Biograd na Moru gdje i umire 1943. godine pod nerazjašnjenim okolnostima. Od 1923. godine posvećuje se znanosti te 1925. godine osniva Zavičajni muzej u Biogradu na Moru pod nazivom Muzej hrvatskih starina Biograd na Moru. U Biogradu na Moru aktivan je i u političkom i kulturnom životu pa je tako vijećnik u općini Biograd na Moru, bavi se pitanjima agrarne reforme i običajnog prava, obilazi arheološke i povijesne lokalitete, vodi arheološka iskapanja na lokalitetu Crkvina u Galovcu, kontinuirano donosi materijal u muzej, obilazi mjesta i zapisuje događaje, piše prvu monografiju o Biogradu, inicira podizanje spomenika kralju Tomislavu prilikom obilježavanja obljetnice *Tisuću godina hrvatskog kraljevstva, 925.-1925.*, a godine 1939. u Biogradu osniva Sokolsko društvo. Zaslužan je za pronalazak prijepisa pravno-povijesnog spomenika Statuta lige kotara ninskog iz 12. stoljeća. O tome Petar Karlić navodi:

„Jednoga dana mjeseca rujna stigismo automobilom kod g. Kazimira Perkovića, župnika u Polači, koji se također zanima za narodne umotvorine te koji je još kao gimnazijalac znao da bilježi narodne pjesme. Dogovorismo se s mladim župnikom, da ćemo se sutradan u Benkovcu sastati. Ovamo je on donio sa sobom i statut Lige kotara ninskoga, koji bijaše našao u obiteljskom arhivu pok. Pavla Vlatkovića, trgovca i posjednika u Novom gradu. Zapaziv odmah važnost toga statuta zamolih g. župnika, da mi dozvoli da prepisem statut, jer da bih ga želio objelodaniti, a on mi na to obreče, da će mi sam prijepis u Zadar poslati. Iza nekoga vremena zaista i dobih taj prijepis, ali uvidjeh, da je vrlo nužno, da dođem do originala. Stoga se za praznika oko Svih sveti odvezení u Polaču, odakle se s originalom povratih u Zadar, na čemu i ovdje g. župniku najljepše zahvaljujem. Iz originala načinih prijepis, koji dalje dole priopćujem.“²⁸

Među raznim predmetima i knjigama koji su ostali sačuvani posebno su značajne njegove ručno pisane:

1. Pravno-povijesni rječnik – 2 bilježnice
2. Običajno narodno pravo – bilježnica broj II, broj III, broj XIII, broj XIV, broj XV, sveukupno 5 bilježnica
3. Stare mjere – 1 bilježnica

²⁸ Petar KARLIĆ, Statut lige kotara ninskog, *Vjesnik Arheološkog društva u Zagrebu*, sv. XII, Zagreb, 1912., 287 – 298.

4. Stara Hrvatska upravna i sudska podjela – 1 bilježnica pisana na pisaćem stroju
5. Sjeverna Dalmacija – 1 bilježnica.²⁹

U studenom 2018. godine vraćeno je 9 bilježnica koje su bile u arhivu prof. dr. Janka Beloševića (bilježnice je predao dr. Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru, odjel za Arheologiju). To su:

1. Pravne bilješke, I.
2. Povijesne bilješke, II., III., IV., V., VI., VII.
3. Liburnija ili stara hrvatska povijest
4. Stara hrvatska povijest.

Glagoljske madrikule bratovština vjerojatno je u cijelosti transliterirao jer se u svim bilježnicama citiraju dijelovi transliteriranih tekstova. Neki od ovih glagoljskih rukopisa zagubljeni su te su danas sačuvani samo u transliteraciji don Kažimira Perkovića. To se posebno odnosi na jedan cijeli glagoljski kodeks – Glagoljsku madrikulu sv. Stjepana iz Jagodnje Donje i Polače te dio Glagoljske madrikule iz Tinja.³⁰

1. *Pravno-povijesni izražaji*, započeto 1921., napomena „svršeno“. Rječnik započinje s *Aureus – Stari rimski novac do Konstantina*, a završava s pojmom *Engleska libra – dijeli se na 16 unača, zadnja bilješka Nastavak pod „E“*. Posebno bih izdvojila pojmove koji su izvučeni iz Matičnih knjiga bratovština ili oporuka kao što su: *Brzičan – svečan, svetkovina, Matica bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači*.³¹ *Kapitul osmi, naredismo toliko je da se čini vazda braština, pervu nedilju po barzičoj da se čini služba za živih i za mrtvih i za dobročinci ki pomagaju ovu skulu.*; *Digan – Znači: sudac ili gaštald posobe seoske ili bratovštine*. Glagoljska knjiga bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači god. 1717. kaže:

²⁹ Danas se bilježnice nalaze u Zavičajnom muzeju Biograd na Moru, bez signature, neobjavljene.

³⁰ Transliterirani dijelovi izgubljene Glagoljske madrikule sv. Stjepana i dijelova Glagoljske madrikule iz Tinja vidi u članku Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Danijela DEKOVIĆ, Bratovštine Polače i okolnih mjesta: Nadina, Raštevica, Tinja i Jagodnje u XVIII. i XIX. st., Zbornik sa znanstvenog skupa: *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti*, ur. Božo Došen, Zadar, 2020., 247 – 271.

³¹ Zavičajni muzej Biograd na Moru, *Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači 1711.-1808.*, Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji*, 2. izdanje, Zadar, 2015., 64; Transliteracija cijele madrikule objavljena je u nizu Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae, Pavao KERO, Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Marija KERO: *Glagoljska Madrikula bratovštine SS. Kuzme i Damjana u Polači 1711. – 1808.*, 2013.

Odabrasmo za digana iz nova starijega Filipa Žepinovića, mlađeg Petra Maslardića i Tomu Bobanovića.; Groš.

U Glagoljskoj knjizi bratovštine (*Matici braštine*) sv. Kuzme i Damjana u Polači početnoj god. 1717. često se spominje groš. *U narodu je u Kotaru ostala tradicija da je vrijedio 80 šoldi. Groš je nosio 10 dalm. libara. Vidi: Matica braštine sv. Stipana u Polači god. 1776.*³²

2. *Pravno-povijesni rječnik II.*, započet, nedovršen. Rječnik započinje pojmom *Astare = adstare*: u prisustvu, a završava s pojmom *Župani*: Dva su župana bila u županiji. God. 1188. u županiji *Sidraga*. // Sm. Cod. Dipl. II. Str. 218 // Posebno su zanimljivi sljedeći upisi:

*Banovina: U maticama Vjenčanih župe Novigradske stoji: Na 8 miseca decembra 1695. Ja don Šimun Vlatkovića parohijan Misionar Apostolski i Vikardij Faranci od Banovine i Like, daržave Ninske. // U mene i ispisu iz Matica // Međaši: Međaši se opisuju sa četiri vjetra unakrst: od bure, od juga, od zapada i od istoka. Ako su kojeg vjetra ima više međaša ovi se nabrajaju s lijevog kraja prama desnomu. I blago se broji s lijeva na desno. I sprovodi i procesije idu vazda slijeva na desno.*³³

3. *Običajno narodno pravo, Knjiga II.*³⁴ Knjiga započinje *Prepisom bilježaka skupljenih na posebnim „urcima?“* a potom slijedi *Izvadak iz Radničke knjige Ive Oštrića iz Novigrada*. Na kraju bilježnice navodi:

Filipjakov, na 24 listopada 1923, Kažimir Perković. Trgovačka knjiga Martina Oštrića, o kojoj je gore spomena našao sam ponovno u kući Grge Oštrića i prepisao je u cijelosti u knjizi XIII. Filipjakov, dne 23. XI. 1929. Kažimir Perković. Knjiga je ostala u kući sada već pokojnoga Grgura Oštrića.

Bilješke koje navodi na početku bilježnice napisao je razgovarajući s mještanima Kotara i Primorja, a naknadno je bilješke s papira zapisao u bilježnicu. Bilješke je započeo skupljati 1922. godine prema *kazivanju težaka*. Težaci koji se navode su: Jude Eškinja iz Filipjakova, Petar Bašić iz Tinja, Mate Kadija iz Turnja, Marko Majica iz Filipjakova, Pere Perajić iz Polače, Dane Ražnjević iz Polače, Kriško Baričić, Janko Mrvičić, sudbeni vještak u Filipjakovu, Grubić Ante pok. Petra iz Perušića, Trifun Zorica iz Kožlovca, Mišura Petar iz Podluga, Bare Begić iz

³² Zavičajni muzej Biograd na Moru (dalje: ZMBM), *Pravno-povijesni izražaji*, Zavičajni muzej Biograd na Moru, bez signature, neobjavljeno.

³³ ZMBM, *Pravno-povijesni rječnik II.*, bez signature, neobjavljeno.

³⁴ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga II.*, bez signature, neobjavljeno.

Raštevića, Bogdan Dobrić iz Benkovca, Mate Markov iz Perušića, Ćusa Stjepan iz Podluga, a sadrži i prijepise iz knjige Marka Oštrića u Filipjakovu. Kazivanja težaka sadrže podatke o najmu vola, davanju vola na *izor* te krava i ovca na glavnicu, kao i pravna načela za glavnicu, krava i ovca na *napolicu* i pravna načela, krmača za okot i pravna načela, *pravna načela za tuku, opća načela o gospodarenju i podijeli blaga*, pravna načela za vinograd, oranicu, stablo, travarinu i solarinu, pravna načela za kukuruz, pšenicu i voćke, pravna načela za maslinu, načela glavnice, napolice, običajno pravo za stabla i običajno narodno pravo za zemlju. U izvatku iz *Radničke knjige* Ive Oštrića iz Novigrada navodi primanja i davanja radnicima od 17. rujna 1794. do 27. travnja 1852. Posebno su nam zanimljivi podatci o nadnicama koje su isplaćivane radnicama, kao i zabilješka na kraju bilježnice:

„Ovu je knjigu vodio Ive Oštrić pok. Jure posjednik u Novigradu. Imao je svoju stupu u Karinu. Pored njega vodio je i njegov sin Kuzman kasnije učitelj u Novigradu. Što je pisano hrvatski, pisano je starim talijanskim pravopisom. Ja sam u ovoj knjizi pisao sve novim pravopisom pogotovo prezimena i imena osoba i mjesta, da ne bude pomutnje u čitanju. Kako je Ive Oštrić pisao hrvatski može se vidjeti u mojoj knjizi običajnog prava dio II, u koju sam po dva puta vijerno ispisivao što sam god za vrijedno našao u pomenutoj knjizi Ive Oštrića. Još je knjiga bila u obitelji Ive Oštrića, a to su bili trgovački računi, u kojima se navodi i trgovanje s obrovačkim Turcima. Spominjam se samo ove izreke: „A Omer, Turco di Obbbrovazzo“.... Meni se čini da sam je prenio u kuću Grgura Oštrića kod kojega mora da se sada nalazi. Obitelj Ive Oštrića rečeni Kapitanovi, potiče od glasovitog kotarskog junaka Luke Oštrića serdara. Njegove se isprave još čuvaju u obitelji, a ja sam ih sviju vijerno prepisao i svi se prijepisi nalaze kod mene.“³⁵

4. *Običajno narodno pravo Knjiga III.*³⁶ Knjiga započinje zapisom:

Cijena volima, koži volunjskoj i ino, u Polači od 1717. do 1800. godine., potom slijede pabirci, odnosno kazivanje Ambroza Milata o prijevozu razne robe brodom (najčešće gajetom), kao na primjer prašine iz Primorja ili prijevoz *masta* iz Filipjakova u Zadar, a koji je plaćao Marko Oštrić. Dalje se navode vrste novca koje su bile ili su još uvijek u opticaju, kao i njihove vrijednosti.

³⁵ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga II.*, bez signature, neobjavljeno.

³⁶ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga III.*, bez signature, neobjavljeno.

U ovom dijelu don Kažimir Perković navodi podatke iz Glagoljske knjige Bratovštine sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja³⁷ u Tinju:

Godina 1778. Proda pšenice polučak 13 po L. 19 četvrtalj, Glagoljske knjige Bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači. Godina 1764. Strošak za skulu koga učini sudac Ivica Prtenjača za riže L 12, za kapulu L16, za sol L 12...

Posebno su značajni prijepisi iz glagoljske knjige Bratovštine sv. Petra i sv. Ivana u Tinju od 1723. godine do 1808. godine. Podatci navode troškove bratovštine, odnosno podatke o kupnji, prodaji ili posudbi. Zanimljivi su sljedeći zapisi:

*28. God. 1785. u Tinju na 23 decembra. Nota što troši sudac Mate Lemezina. Sviću za Božić Groša 7. Saviše o Uskrsu svića Groša 6. Saviše dade za bačvu L 24. Suviše dade za vino kada su želi i orali L 24. Saviše dade za vino kada su kopali četvrtalj 12....*³⁸

U sljedećim zapisima daje opis mletačkih novčića navodeći njihovu vrijednost pritom je uspoređujući s vrijednostima raznih vrsta novca koje su bile u upotrebi i Dalmaciji kroz duže vrijeme. Zapisi koji su nam posebno zanimljivi su oni koji se odnose na Glagoljsku madrikulu Bratovštine sv. Stipana u Polači, za koju osim ovih nema nikakvih drugih podataka jer nije sačuvana. Sredinom 20. stoljeća u rukama ju je imao don Kažimir Perković, moguće da je bila dijelom fonda koji je on ostavio Muzeju Biograd na Moru, ali je nakon njegove smrti nestala. Transliterirani zapis donosim u cijelosti:

- 1.) *God. 1767. Munta kožu groša 5, l(ibar) 2. S(oldini) 4. Kanta šenice Mijo Križić č(etvrtalja): 2 po l(ibar) 26. Munta šenice Luka Žepina č(etvrtalja): 1 po istu cinu. Munta šenice polučak 1 po istu cinu. // Tako još 3, 4 puta navađa i četvrtalje i polučake vazda s dometkom: po istu cinu. // Polučak pšen(ice): 13 l(ibara) // pridasmu sucu novomu šenice č(etvrtalja): 2, polučaka 1, oke 5. Pridasmu prokaraturu Luci Perajaću groša 5 l(ibar) 6 s(oldini) 10.*

³⁷ Madrikula ove bratovštine je sačuvana, ali je jedan dio nestao i iz zapisa je vidljivo da je don Kažimir Perković imao u rukama cijelu madrikulu. Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Danijela DEKOVIĆ, Bratovštine Polače i okolnih mjesta: Nadina, Raševića, Tinja i Jagodnje u XVIII. i XIX. st., Zbornik sa znanstvenog skupa: *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti*, ur. Božo Došen, Zadar, 2020., 247 – 271; Zavičajni muzej Biograd na moru, *Glagoljska madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1753*; Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji*, 104, 105; Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Bratovština (skule) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubnjanima u 18. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* br. 53./2011., 163 – 187; Transliteracija cijele madrikule objavljena u nizu Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae, P. KERO, G. FRANOV-ŽIVKOVIĆ, M. KERO, *Glagoljska madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1753.*, Zadar, 2012.

³⁸ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga III*. Bez signature.

- 2.) God. 1768. Munta kožu Žepina Luka l(ibar) 63. Munta šenice Mijo Križić šenice pol(učaka) 3 po l(ibar) 24, žita pol(učak) 1 po l(ibar) 6. Munta žito Mijo Matošić če(tvrtalj) 1 oke 6 po istu cinu. Munta kožu od ovna l(ibar) 4 s(oldini) 10. // Napred po više puta ponavlja razne kupce vazda s dodatkom po istu cinu. // Polučak pšenice 12 l(ibar), pol(učak) ječma = 6 l(ibar).
- 3.) God. 1768. Stroših za maslinare šenice oke 3. Prodah ulja kvartuča 4 podnosi l(ibar) 6 s(oldini) 6. // Kvartuč ulja = l(ibar) 1:11 ½.
- 4.) God. 1769. (22. X.) Munta kožu od vola l(ibar) 45 s(oldini) 14. Munta proso č(etvrtalja): 5 po libar 10. Dade na konat vina sića 3 podnosi l(ibar) 8 s(oldini) 10. Munta šenice Jure Matošić p(o)l(učak) 1 po l(ibar) 20 četvrtalj. // Tako više puta sa naznakom kako gori // Polučak pšenice = l(ibar) 10. // Pišemo jaspre što dadosmo na dobitak: Šimi Zagorcu petice 2. Munta žita č(etvrtalja): 2 po l(ibar) 10. // Polučak ječma = 5 l(ibar), Sić vina = l(ibar) 2:16 // Munta prosa č(etvrtalja): 4 po li(bar) 10. // polučak prosa = l(ibar) 5.
- 5.) God. 1770. (13. X) Munta kožu od krave l(ibar) 43 s(oldini) 10. Munta frmente četvrtalj 1 pol(učaka) 12. // Polučak kukuruza = 6 l(ibar) // Munta žito četvrtalj po l(ibar) 12. Munta šenicu po l(ibar) 15 četvrtalj. I tako dalje vazda sa: po istu cinu. // Polučak ječma = 6 l(ibar). Polučak pšenice = l(ibar) 7:10.
- 6.) God. 1771. Munta kožu l(ibar) 40. Munta šenicu polučak 1 po l(ibar) 10. // Navađaju je ostali vazda sa naznakom: po istu cinu // Polučak pšenice = 10 l(ibar).
- 7.) God. 1772. Munta kožu od krave l(ibar) 48. Munta šenicu polučak 3 po l(ibar). 10 i po (10:10) i ostalo po to. Munta isto po 11 libara četvrtalj. Ostavismo jaspre: u Mate Perajića tri Filipa. Dade mu konat l(ibar) 24 usve dvadeset i četiri 1774. na 9 otobra, osta dužan l(ibar) 48. // Polučak pšenice = 10:10 l(ibar). Polučak ječma = l(ibar) 5:10.
- 8.) God. 1773. Munta kožu l(ibar) 40. Munta šenicu če(tvrtalj) 2 po libar 24, i ostalo svu po istu cinu učinismo. // polučak pšen(ice) = 12 l(ibar).
- 9.) God. 1774. Munta kožu od krave l(ibar) 66 s(oldini) 10. Pridasmo sucu Luki Kulašu šenice pol(učaka) 9, žita pol(učaka) 5 po što proda, da ju plate oni koji nisu donili šenice. I jaspre trinaest groša i devet libara 139.
- 10.) God. 1775. Munta kožu od vola l(ibar) 58 s 22. Munta žito koliko ga bude po l(ibar) 10 s 2 četvrtalj. // Polučak ječma = l(ibar) 5:1.
- 11.) God. 1776. Munta kožu od vola po l(ibar) 57. Munta šenicu pol. 3 po libar 16 i po (16:10) četvrtalj i ostalo svu po istu cinu // Polučak pšenice = l(ibar) 8:5 // Munta žito l(ibar) 3 s 10 polučak. // Polučak ječma = l(ibar) 3:10 // Munta prosa č(etvrtalj) 1. l(ibar) 9 s(oldini) 4. // Polučak prosa = l(ibar) 4:12 // Pridasmo sucu novomu Mijatu Ražnjeviću l(ibar) 189, vero: groša osamnaest i libara 9.

- 12.) *God. 1777. Munta kožu od vola l(ibar) 90. Dade na konat usve l(ibar) 6 s(oldini) 8, osta dužan libar 83:12. Munta žito Šimun Frankul če(tvrtalj) 11 vero jedanajest gro l(ibar) 13 i po čini usve l(ibar) 148 s(oldini) 10 // Polučak ječma = l(ibar) 6:15 // Munta proso če(tvrtalj) 3 po l(ibar) 14 // Polučak prosa: 7 libara // munta pir če(tvrtalj) 4 po l(ibar) 11 s(oldini) 2 // Polučak pira = l(ibar) 5:11 // Munta šenicu če(tvrtalj) po l(ibar) 21 s(oldini) 10. // Polučak pšenice = l(ibar) 10:15.*
- 13.) *God. 1778. Munta kožu od vola l(ibar) 87. Munta šenice pol. 4 po l(ibar) 24 četvrtalj i ostalu učiniše po istu cinu // Polučak pšenice = l(ibar) 12. Munta žito pol(učak) 11 po l(ibar) 11 čini l(ibar) 260:10 // Polučak ječma = l(ibar) 5:10.*
- 14.) *God. 1779. Munta kožu od vola l(ibar) 53 s(oldini) 4. Šenica muntaše i učiniše da bude po libar 24 četvrtalj, a to koji nisu donili. // Polučak pšenice = l(ibar) 12.*
- 15.) *God. 1780. Munta kožu od vola l(ibar) 68 s(oldini) 4. Munta šenicu če(tvrtalj) 3 i po(lučak) po libar 22 čini l(ibar) 77 // Polučak pšenice = l(ibar) 11 // Munta žita če(tvrtalj) 1. l(ibar) 10 s(oldini) 4. // Polučak ječma = l(ibar) 5:2.*
- 16.) *God. 1781. Munta kožu od vola l(ibar) 62 s(oldini) 10.*
- 17.) *God. 1782. Munta kožu od krave l(ibar) 40.*
- 18.) *God. 1783. Munta kožu od vola l(ibar) 79.*
- 19.) *God. 1785. Munta kožu od vola l(ibar) 68:10.*
- 20.) *God. 1786. Munta kožu od vola. l(ibar) 78.*
- 21.) *God. 1787. Munta kožu od vola l(ibar) 85.*
- 22.) *God. 1788. Kožu od vola l(ibar) 73:10. Josip Boban poruk za Nikolu Matošića l(ibar) 27 da dade do godišta glavnici i dobitak.*
- 23.) *God. 1789. Munta kožu od krave l(ibar) 61: Šenice če(tvrtalj) 4 prodasmo je l(ibar) 136. Dado za kiriju l(ibar) 9 // Polučak pšenice = l(ibar) 17.*
- 24.) *God. 1790. Koža od krave l(ibar) 64. Šenice četvrtalja 2 l(ibar) 45 // Polučak pšenice = 11:5 l(ibar).*
- 25.) *God. 1791. Munta kožu od vola l(ibar) 145:10.*
- 26.) *God. 1793. Munta kožu od vola l(ibar) 149:10.*
- 27.) *God. 1794. Kožu od vola l(ibar) 124:10. Pridasmo sucu Anti Samaržiji usve l(ibar) 170, a to što je munat. U Šimuna Bobana ostane ječma što ima u zalogu za l(ibar) 159, a to za kožu i grude što je ni munta, a u prosu 11 čini l(ibar) 170, i obeća isti Boban, da će dati do Svi sveti istome Anti Samaržiji.*
- 28.) *God. 1795. Kožu od vola l(ibar) 101:10.*
- 29.) *God. 1796. Kožu od vola l(ibar) 95.*
- 30.) *God. 1797. Kožu od vola l(ibar) 51:10. Kožu od krave l(ibar) 31:10.*
- 31.) *God. 1798. Kožu od vola velikoga l(ibar) 74:10.*
- 32.) *God. 1799. Kožu od vola l(ibar) 126:10.*

- 33.) *God. 1801. Kožu od vola l(ibar) 130:10. Pridasmo sucu žita pol 1, čini l(ibar) 12 // Polučak ječma = l(ibar) 12 // dade Šimun Boban istu četvrtalj 1 čini l(ibar) 18. // polučak ječma = l(ibar) 9.*
- 34.) *God. 1803. Kožu od vola l(ibar) 141:10.*
- 35.) *God. 1805. Kožu od krave groša 12. Donese Šimun Bobanović 3 polučaka prosa u ime duga svaki četvrtalj po l(ibar) 18 // Polučak prosa = l(ibar) 9.³⁹*

Nakon ovih zapisa slijede zapisi iz Glagoljske madrikule sv. Mihovila u Filipjakovu.⁴⁰ Podatci se odnose na razdoblje od 1783. do 1818. godine te govore o radu bratovštine, prodaji, kupnji i zajmovima pojedinim članovima bratovštine. Posebno se uočava da su članovi bratovštine trgovali s kožama vola i brava što nas jasno upućuje na zaključak da su se bavili stočarstvom. Knjiga završava raznim pabircima o zemlji, pri čemu je podatke dobio od Janka Mrvičića, sudbenog vještaka u Filipjakovu, Kuzme Škare iz Škabrnje, a dio je izvađen iz *Namjesništvenog arhiva u Zadru*, a to su dokumenti koji se odnose na Manfreda kneza Borellija.

5. *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*⁴¹ Ova bilježnica započinje prijepisom trgovačke knjige Martina Oštrića iz Novigrada. Na početku prijepisa naznačeno je da je knjiga složena od 18 listova „previjenih u dvoje tako da broji 36 listova ili 72 strane“. Dužina knjige je 31 cm, a širina 11 cm. Svi su listovi cijeli samo je prvi list pri dnu oštećen. Nadalje navodi:

„Knjiga je pripadala obitelji Oštrić rečeni Kapitanovi u Novigradu, kojoj je pripadao i poznati junak Luka Oštrić. Sada se čuva u obitelji Grgura Oštrića u Novigradu. Ja je ispisujem slovo po slovo a u zaporkama naznačujem kako se pravilno čita.“⁴² Cijela knjiga pisana je na talijanskom jeziku te su u njoj navedeni podatci koji se odnose na plaće radnicima, kao i na njihove obaveze, a donosi i vrlo vrijedne podatke o trgovini s Turcima iz obližnjeg Obrovca. Nažalost, dio teksta koji je, kako navodi don Kažimir, pisan „turskim pismom“,⁴³ nije prepisan, već je samo naznačeno u kojem dijelu teksta se on nalazio. Potom slijedi *Izvadak iz bilance trgovine Marka Oštrića i Ante Eškinje iz Filipjakova*.⁴⁴ Pisan je, kao i prethodna bilježnica,

³⁹ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga III.*, bez signature.

⁴⁰ Državni arhiv u Zadru, *Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu*; Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji*;; Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu u razdoblju od 17. do 19. st.*, Sv. Filip Jakov, 2013.

⁴¹ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

⁴² ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

⁴³ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

⁴⁴ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

na talijanskom jeziku, a odnosi se na razdoblje od 20. svibnja 1858. do 1. lipnja 1884. godine. Bilanca se odnosi na razne vrste žitarica, kao i na domaće životinje koje su se nalazile kod mještana okolnih mjesta, a bile su u vlasništvo Oštrića i Eškinje. Posebno su nam zanimljivi podatci u kojima su životinje navedene prema imenima kao što su Žutova, Galiza, Brocova, Zritulja, Zekulja, Plamenka, Mrkonja, Pana, Golub... Bilježnica završava zapisima o dalmatinskoj libri u razdoblju od 1643. do 1645. godine.⁴⁵

6. *Običajno narodno pravo Knjiga XIV.*⁴⁶ Bilježnica započinje prijepisom bilježnice pod nazivom *Ogledalo od duga*, koju je ispisao Giuro Bozulich iz Molata, župnik u Bibinjama.⁴⁷ Pisanje ove bilježnice započeto je u Bibinjama 1. veljače 1821., a završava napomenom:

„Božulić don Jure rođen je u Molatu na 5. augusta 1788. Ređen je za svećenika 8. rujna 1820. Umro je kao župnik u Bibinjama.“

U bilježnici je don Jure pažljivo upisao svoje dužnike, iznos duga i datum vraćanja duga. Također, imao je i svoju gajetu od koje je imao redoviti godišnji prihod. Upisani su i podatci o obnovi župne kuće u Bibinjama i nabavi potrebnog inventara. Posebno se ističe zajam majci i bratu koju su mu dug vratili kao i ostali, uz kamatu.

Potom slijedi prijepis *Knjige blaga*⁴⁸ don Marka Pelicarića, župnika u Filipjakovu. Bilježnica je pisana na talijanskom jeziku te je u njoj naveden točan broj ovaca, koza i krava koje je posjedovao don Marko, a koje su se nalazile na čuvanju kod pastira iz bližnje okolice. Tako se navode sljedeći pastiri: Pikunić Ive iz Filipjakova, Petar Bašić iz Sikova, Bože Kadija iz Filipjakova, Barica Buraza iz Filipjakova, Stipan Marko Milat iz Filipjakova, Dujam Rlić (Erlić) iz Tinja, Mate Karamarko iz Filipjakova, pastir Brkić, Šime Pikunić, Kata Jukić-Čavić iz Filipjakova, Šime Šangulin iz Filipjakova, pastir Kadija iz Filipjakova, Stipe i Marko Milat, Krševan Morović iz Filipjakova, pastirica Kata udova Srčić, Ive Fantina iz Filipjakova, Nikola Morović iz Filipjakova, Jerka Jokić, Pastir Šarlija, Joso Mikas iz Filipjakova, Franica Šangulin iz Filipjakova, Tome Pirović iz Turnja, Ive Čavić iz Filipjakova, pastir Rlić (Erlić) u Tinju i ostali. Osim stočarstvom, don Marko se bavio i uzgojem pčela. Na kraju bilježnice je zapis: „Prepisivanje završio na 27. XII. 1929. K. Perković.“

⁴⁵ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

⁴⁶ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIV.*, bez signature.

⁴⁷ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIII.*, bez signature.

⁴⁸ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIV.*, bez signature.

Bilježnica se dalje nastavlja upisom raznih *Pabiraca*,⁴⁹ odnosno bilježaka koje je prikupio razgovarajući s Jerom Strpićem, trgovcem i mesarom iz Biograda, Markom Eškinjom, trgovcem, mesarom i posjednikom iz Filipjakova, Antom Eškinjom, trgovcem iz Filipjakova, Milanom Dominisom, umirovljenim sudcem iz Biograda i Kršom Eškinjom, posjednikom iz Filipjakova, a odnose se na cijenu mesa i ostale trgovačke robe te cijenu nadnice.

U ovoj bilježnici nalazi se i dio bilježnice, odnosno knjige IX.⁵⁰ Na početku bilježnice navodi se cijena zemlje, vinograda i kuće, kao i cijena njihova zakupa. Posebno je istaknuta cijena pšenice koja se navodi u Matici Bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači, a odnosi se na razdoblje od 1720. do 1790. godine, kao i izvadak iz računa crkve u Tinju od 1782. do 1850., iz računske knjige Ive Oštrića u Novigradu i iz Službenog lista Dalmatinske vlade, a odnose se na cijenu pšenice.

Bilježnica završava popisom blaga koje su imali Marko Oštrić i Ante Eškinja „po tuđim torovima a sastavljena je 1. srpnja 1884. od Eugenija Giacute iz Zadra“, ispisom iz *Dužničke knjige* Marka Oštrića i Ante Eškinje, trgovca iz Filipjakova, ispisom iz dućanske knjige Ante Eškinje pok. Pere iz Filipjakova i ispisom iz „inventara imovine zajednice Marka Oštrića i Ante Eškinje iz Filipjakova“ sastavljene 1. lipnja 1884.⁵¹

7. *Običajno narodno pravo Knjiga XV*.⁵² Bilježnica započinje prijepisom knjige Mitra Santinija iz Turnja, odnosi se zakupninu desetine u Gorici, a donosi i bilješke o dugovima. Na početku bilježnice je upis:

„Na prednjoj strani korica prilijepljene su dvije etikete. Knjiga je duga 32 cm, a široka 11 cm.“

Potom slijedi prijepis dokumenta iz Polače⁵³ koji je pisan 8. veljače 1838. U dokumentu se navodi jaspri između Krševana Jurjevića i Zvete Prtenjačine. Krševan je dao vinograd u zalog, a kao svjedoci navode se Todor Kastelanich, Mile i Cvite, a pisao je don Ante Kaštelanich. Posebno nam je važan zapis „Original u mene“, što nam je siguran dokaz da je ovaj dokument, kao i mnogi drugi, bio u posjedu don Kažimira Perkovića. Potom navodi cijene blaga i zemlje pozivajući se na mesare u Biogradu i okolne zemljoposjednike.

⁴⁹ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIV*, bez signature.

⁵⁰ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIV*, bez signature.

⁵¹ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XIV*, bez signature.

⁵² ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XV*, bez signature.

⁵³ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XV*, bez signature.

Zatim slijedi prijepis još jednog dokumenta, ovaj put iz Filipjakova⁵⁴ koji je pisan na 12. otopra 1807. Odnosi se na *napolicu* između Šime Šarića, koji u odnos ulazi sa 10 ovaca i 5 dvizica, i braće Mate i Šime Fantina koju ulažu svoju kravu Rudovu i junicu crvene dlake. Odnos traje šest godina i pri tome sve dijele napola. Kao svjedoci navode se Ante Mikecin i Mate Vidas, a pisao je don Jakov Šarić. I tu nalazimo zabilješku: *Original našast u Fiipjakovu sada kod mene. Biograd, dne 10. IX. 1930. Kažimir Perković.* Potom navodi cijene blaga i hrane, posebno navodeći rodne i nerodne godine. Bilježnica završava prijepisom izvatka iz *Računa uprave imanja Grge Oštrića u Filipjakovu* od 1923. godine.

8. *Stare mjere, knjiga IV*⁵⁵ U bilježnici su opisane sljedeće mjere: *hrvatska stopa, liburne* (tip broda), *starić, obujam bačve* – srednji promjer (*mjera barilo*), *dijametar bačve, sagume*, opis, *mjera, skica i gradnja broda – gajeta, leut, bracara, liburna*, popis novca u Hrvatskoj i njegova vrijednost kroz povijest, *cijena blaga, mesa i cijena vola, mjesečeve mijene* prema julijanskom kalendaru, *sunčev krug i početni dan* po julijanskom kalendaru, *paskalna tablica, mjere za zemlju i težinu* te mornarske bilješke prema kazivanju Tome Urode, *kalafata* u Biogradu.
9. *Stara Hrvatska upravna i sudbena raspodjela*.⁵⁶ Tipkano u obliku tablice. Sadrži imenik mjesta (Dalmacija) s točnim brojem hrvatskog i srpskog stanovništva u navedenim mjestima, raspodjelu mjesta po starim županijama (opaske su upisane ručno), ispravljena Općina Skradin, ispravljena Općina Biograd i ostali.
10. *Sjeverna Dalmacija*.⁵⁷ Bilježnica nosi naslov *HISTORIČKI RAZVITAK SJEVERNE DALMACIJE* te je u njoj donesena povijest Dalmacije u razdoblju prapovijesti, rimskog doba, starohrvatskog doba, hrvatsko-ugarskog doba, mletačkog i turskog doba, drugog mletačkog doba, prvog i drugog austrijskog doba, francuskog doba, talijanske okupacije, jugoslavenskog doba, novog hrvatskog doba, zatim donosi upravnu i sudbenu sistematizaciju Sjeverne Dalmacije – općine, kotarevi, kotarski sudovi, mjesta i pučanstvo prema popisu 1931.
11. *Pravne bilješke I*.⁵⁸ Naslovnica – *Povjesne bilješke iz Ravnih Kotara, prikupio K. Perković.* U bilježnici se opisuju rimska cesta Zadar – Scardona, kraljevski

⁵⁴ ZMBM, *Običajno narodno pravo Knjiga XV*, bez signature.

⁵⁵ ZMBM, *Stare mjere, knjiga IV*, bez signature.

⁵⁶ ZMBM, *Stara Hrvatska upravna i sudbena raspodjela*, bez signature.

⁵⁷ ZMBM, *Sjeverna Dalmacija*, bez signature.

⁵⁸ ZMBM, *Pravne bilješke I*, bez signature.

- dvori u Biogradu, cesta pod nazivom Providurac, rimski vodovod Vrana – Zadar, Banica Biogradska (legenda), donosi opis i skicu biogradskog kaštela, hrvatske zadužbine u Biogradu, opis raznih milja, opis Ptolomejeve karte, legendu o pojavi konjanika u Biogradu, opis crkvenih službi u Biogradu i okolici, cijene raznih proizvoda i cijenu zemlje.
12. *Povjesne bilješke II.*⁵⁹ Sadrži razne podatke o rimskom dobu i utvrdama Ravnih Kotara, podatke u uzgoju i preradi maslina s posebnim naglaskom na Vranu, opis Feuda Vranskog, Kumenta kraj Biograda, opis kraljevskih dvora u Biogradu, opis Čakavaca i Cakavaca, Povijesni dokumenti Šibenika i njegova teritorija od 1167. do 1324. godine, opis crkve sv. Ivana u Biogradu, opis kaštela Matkovića, kartu, tj. tloris grada Biograda izvađen iz stare sudbene mape godine 1929., legendu o Banici Vilenici (kazivao starac Ante Buća), opis kamenice opata Jurjevića, popis crkvenih posjeda Zadra izvan samog grada, nastanak Muzeja hrvatskih starina u Biogradu, morske duljine na Jadranu i kronologiju hrvatskih vladara.
13. *Povjesne bilješke III.*⁶⁰ Sadrži opis kraljevskih grobnica u Biogradu, skicu biogradske katedrale sv. Marije, opis plemena Mitrovića, opis zvona opata Jurjevića, opis rimskog vodovoda u Biogradu, presušivanje Vranske bare, opis plemena Rudić, Labar i Kurnaratić Tolić, opis raznih dužina koje se koriste u Dalmaciji, opis puteva uz obalu, opis mjesta Velim, popis i opis starih hrvatskih županija, teritorij Raba pod Velebitom, opis natpisa kralja Kolomana u Biogradu, opis zadnjeg suda posobe u Biogradu, opis Zlokovnice, popis i opis vjetrova, opis vladavine Krešimira IV., kraljeva Kolomana i Stjepana, razaranje Biograda, hrvatske kraljevske krune i dr.
14. *Povjesne bilješke IV.*⁶¹ Sadrži opis vladavine kralja, neokrunjene kraljevi Hrvatske, povijest Zapadnog Rimskog Carstva, dataciju hrvatske dvorske kancelarije – krugovi i mijene mjeseca, pomične svetkovine, zatim sjedinjenje Dalmacije i Hrvatske 1797. godine, opis Tukljačkog spomenika, opis stupova iz kraljevskih dvora u Biogradu, popis starohrvatskih županija, opis ukrasa iz džamije u Vrani, pjesmu *Kletva Divojčina*, opis plemena Colić, opis Teutina zlatnika i dr.
15. *Povjesne bilješke V.*⁶² Sadrži podatke o akcentima, skicu krune zdenca u Ninu, opis arheoloških istraživanja na lokalitetu Crkvina u Galovcu sa skicom i opisom tlorisa crkve i pronađenih kamenih ulomaka iz

⁵⁹ ZMBM, *Povjesne bilješke II.*, bez signature.

⁶⁰ ZMBM, *Povjesne bilješke III.*, bez signature.

⁶¹ ZMBM, *Povjesne bilješke IV.*, bez signature.

⁶² ZMBM, *Povjesne bilješke V.*, bez signature.

starohrvatskog doba, navodi da je godina na ploči koja se nalazila na kući Ante Šare kombinacija glagoljice i arapskih brojeva, opis pronađenih grobova, skica ornamentike, opis starohrvatskih županija i dr.

16. *Povjesne bilješke VI.*⁶³ Bilježnica je nedovršena i započinje opisom Općine i Kotara Zadar, donosi i opis akcenata u otočana te značenje pojma krsno ime.
17. *Povjesne bilješke VII.*⁶⁴ Pisana je latinskim jezikom te sadrži niz pravnih pojmova posloženih prema abecednom redu.
18. *Liburnija ili stara Hrvatska.*⁶⁵ Pisana je u obliku tablice te sadrži popis mjesta i pučanstva u Dalmaciji 1931., stanje po općinama 1939., preuređenje općina prema prirodnim granicama, nove općine Benkovac, Biograd i Kistanje.
19. *Stara hrvatska povijest.*⁶⁶ Tipkano, sadrži povijest Hrvatske od prapovijesti novog hrvatskog doba.

ZAKLJUČAK

Iz svega iznesenog možemo zaključiti da je don Kažimir Perković ne samo prikupljao glagoljske dokumente već je i jako dobro poznao glagoljicu. Upravo zahvaljujući njegovu radu na obradi i prikupljanu povijesne baštine biogradskog kraja, ostale su sačuvane glagoljske knjige bratovština Tinja i Polače te je posebno značajno da je u njegovim prijepisima ostala sačuvana i madrikula Glagoljske Bratovštine Sv. Stipana iz Jagodnje i Polače te zagubljeni dijelovi glagoljske bratovštine iz Tinja. Osim ovih knjiga, prepisao je i brojne dokumente i knjižice koje, osim u njegovim prijepisima, nisu ostale sačuvane nigdje drugdje. Nažalost, nakon njegove tragične i nerazjašnjene smrti 1943. godine u Biogradu,⁶⁷ gdje je i pokopan, veći dio ovih dokumenata i knjižica je nestao i ne zna se gdje se sada nalaze.

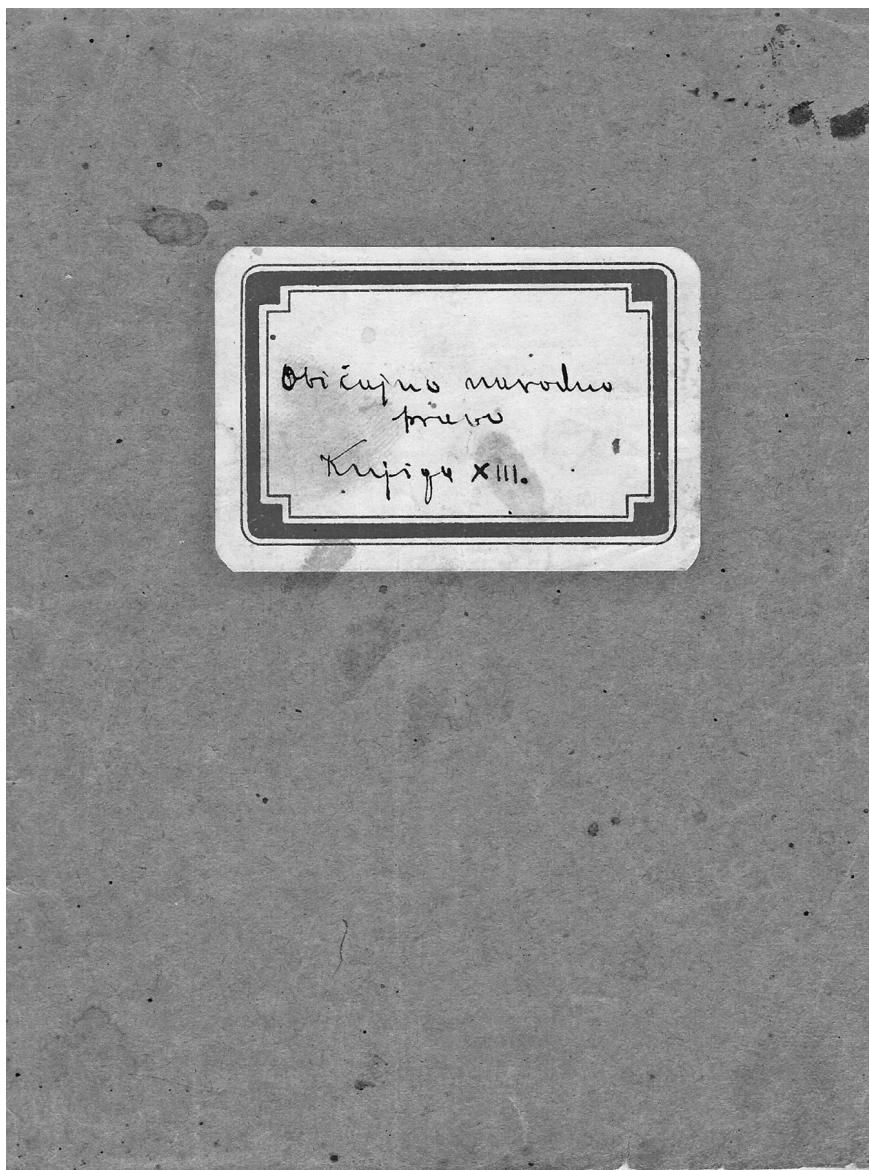
⁶³ ZMBM, *Povjesne bilješke VI.*, bez signature.

⁶⁴ ZMBM, *Povjesne bilješke VII.*, bez signature.

⁶⁵ ZMBM, *Liburnija ili stara Hrvatska*, bez signature.

⁶⁶ ZMBM, *Stara hrvatska povijest*, bez signature.

⁶⁷ Prema navodima obitelji Perković, don Kažimir Perković obješen je u Biogradu u vremenu između svibnja i rujna 1943. Dosadašnja istraživanja nisu dala nikakve spoznaje o njegovoj smrti, odnosno u Matičnim knjigama nije pronađen upis datuma smrti. Pronađen je samo kraći novinski članak u kojem se navodi da je umro, ali bez ikakvih drugih podataka.

SLIKA 1. Zavičajni muzej Biograd na Moru, Fond Kažimira Perkovića, Bilježnica: Običajno narodno pravo, knjiga XIII., korice.

25.

Carbuli vivi 15 capi a 4.50 Fior = Fior 67.50
 Bue vivo 1 valore 22 Talleri = 64 Fior.
 Cavallu vivo 1 valore 11 Talleri = 44 Fior

ANIMALI VIVI.

1. Britanica Gujo e Trifera gn. Stevan Lissone

1 armento (Bubala)	(1/2) = 10 Fior	} 30 Fior
1 " (Galiza)	" = 10 "	
1 " (Pročova)	" = 10 "	

2. Trifera gn. Lulle - Sivo Torrette

2 armenti (Čerljeni e Rumacchi Kibova)	3/4 = 20 Fior	} 38
2 vitelli 1 maschio e 1 femina	8 "	
1 armento (Berjenli Čerljeni)	10 "	

3. Furzerich Bajani - Tign

1 armento bianco di nome Zivotuli	1/2 = 10	} 180
1 " cenere " " Zehuli	10	
1 Bue bianco " " Zivotu	25	
1 armento bianco " " Plamenli	10	
1 manzo rosso " " Kitogus	20	
1 " " " " Arcochi	20	
1 " bianco " " Tlavoti	20	
1 " nero " " Mkhonji	20	
1 armentina rossa " " Čerljeni	10	
1 manzello bianco " " Taveri	10	
1 " " " " Kitogus	10	
1 " " " " Golub	10	
1 vitello maschio	5	no po

3. Festich Krivan - Rustane

1 capo giovane	40 (1/2) = Fior 20	} 100
1 armento bianco (Polučeva)	" 20 " = " 10	
1 " rosso (Spurica)	" 20 " = " 10	
1 manzo nero (Lecogus)	" 40 " = " 20	
1 vitello maschio rosso	" 16 " = " 8	

SLIKA 2. Zavičajni muzej Biograd na Moru, Fond Kažimira Perkovića, Bilježnica: Običajno narodno pravo, knjiga XIII., str. 25.

IZVORI

Arhiv Zadarske nadbiskupije

Fond Nadbiskupa Vinka Pulišića

Arhiv Osnovne škole Sveti Filip i Jakov

Ljetopis Pučke škole Filipjakov

Zavičajni muzej Biograd na Moru

Glagoljska madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1753.

Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači 1711. – 1808.

Fond don Kažimira Perkovića

Državni arhiv u Zadru (DAZD)

Glagoljska madrikula Bratovštine sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu

LITERATURA:

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Bratovštine (Skule) župe sv. Mihovila u sv. Filipu i Jakovu u razdoblju od 17. do 19. st.*, Sv. Filip i Jakov, 2013.

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Danijela DEKOVIĆ, *Bratovštine Polače i okolnih mjesta: Nadina, Raštevica, Tinja i Jagodnje u XVIII. i XIX. st.*, Zbornik sa znanstvenog skupa: *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti*, (ur. Božo Došen), Zadar, 2020., 247 – 271.

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, *Bratovština (skule) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubnjanima u 18. stoljeća*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* br. 53./2011., 163 – 187.

Petar KARLIĆ, *Statut lige kotara ninskog*, *Vjesnik Arheološkog društva u Zagrebu*, sv. XII, Zagreb, 1912., 287 – 298.

Pavao KERO, *Popis glagoljskih kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji*, 2. izdanje, Zadar, 2015.
Pavao KERO, Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Marija KERO, *Glagoljska Madrikula bratovštine SS. Kuzme i Damjana u Polači 1711. – 1808.*, Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae, Zadar, 2013.

Pavao KERO, Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ, Marija KERO, *Glagoljska madrikula sv. Petra i sv. Ivana Krstitelja u Tinju i Bubnjanima 1723. – 1753.*, Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae, Zadar, 2012.

Danijela DEKOVIĆ

GLAGOLITIC MANUSCRIPTS OF DON KAŽIMIR PERKOVIĆ KEPT
IN THE LOCAL MUSEUM IN BIOGRAD NA MORU

SUMMARY

The article deals with the so-far unpublished and insufficiently researched fund of Don Kažimir Perković, which is kept in the Local Museum of Biograd na Moru. Most of these booklets were written by Fra Kažimir Perković himself, while a smaller part was typed on a typewriter. The fund consists of 18 notebooks, although there were many more, unfortunately, lost today. A special significance of these notebooks is reflected in the fact that they contain transcripts of original documents that have not been preserved, especially the books of brotherhoods from Tinj, Polača and Jagodnja. Noteworthy are also compilations of texts, i.e. narrations of the residents in surrounding villages written down by Don Kažimir Perković. The article also shows the life of Don Kažimir Perković, all the way from his birth, going to the seminary, leaving the active priesthood, going to prison in Italy, dedicating himself to science, founding the Local Museum in Biograd na Moru to his tragic and unexplained death in Biograd na Moru in 1943. Particular emphasis is placed on the work "*Breme osude*" (The Burden of Condemnation), which Don Kažimir Perković wrote in 1918. Today, the document is kept in the Archives of the Zadar Archdiocese, in the fund of Archbishop Vinko Puljić. It describes his conflict with the Archbishop, especially emphasizing the role of the Polača teacher Marko Zrilić, who stirred up disagreements and we may well say also encouraged further conflicts. In the chronicle of the St. Filip and Jakov Primary School, we find a detailed description of his going to Italian prison, serving his term and returning to Biograd na Moru. Based on these investigations, the entire fund of Don Kažimir Perković was presented, and we shed light upon his life, which is extremely important for the recognition of his role in Croatian historiography and science.

Keywords: Rašević, Polača, Burden of Condemnation, disagreement with the Archbishop, Italian prison, "Museum of Croatian Antiquities in Biograd na Moru", Crkvina - Galovac, the league statute of the Nin district from the 12th century, notebooks, compilations of texts.